

לכבוד
עו"ד דנה בלום,
לשכת עורכי הדין,
באמצעות דוא"ל – dana.al@israelbar.org.il

ח"נ,

הנדון: מענה לקול קורא: "הגשת הצעות בדבר הרפורמות במערכת המשפט" – שינויים רגולטוריים הנדרשים לשם אימוץ והטמעת טכנולוגיות מתקדמות במטרה להגביר נגישות לצדק בישראל

במענה לקול הקורא שבנדון, מתכבדים הח"מ, מטעם עמותת וקהילת JustLaw Israel, להציע עקרונות ראשוניים לרפורמה שמטרתה הצבת לשכת עורכי הדין בישראל כמי שמובילה את התנועה להגברת "נגישות לצדק", Access to Justice, ובכך העמדת הלשכה הישראלית בשורה אחת עם לשכות עורכי הדין המתקדמות בעולם. מטרה זו יכולה להתבצע באמצעות מספר אפיקים, ביניהם אימוץ טכנולוגיות חדשניות, הרחבה מבוקרת של גבולות מקצוע עריכת הדין וקידום מספר תיקוני חקיקה אשר יקדמו את התוצאה הרצויה.

נקדים ונאמר, כי אנו מקדמים בברכה את הקול הקורא אשר פורסם על ידי לשכת עורכי הדין, המאפשר לציבור עורכי הדין להציע "רפורמות הנדרשות במערכת המשפט על כלל היבטיה וענפי המשפט השונים".

ברוח השינויים הנדונים כיום בקשר למערכת המשפט בישראל, נבקש להציע בחינה מעמיקה אשר תשוב ותדגיש את מטרת יסוד לשכות עורכי הדין מלכתחילה, שהיא שירות הציבור והנגשת מערכת המשפט לציבור.

אנו בטוחים כי השינויים שיוצעו להלן ייטיבו עם כלל הציבור בישראל, עם מערכת המשפט עצמה ואף עם עורכי הדין - קהל היעד הישיר של הלשכה.

יחד עם התקדמות הטכנולוגיה ובד בבד עם התפתחויות בתחומים נוספים, מקצוע עריכת הדין משתנה במהירות בחודשים ובשנים האחרונות. לדעתנו, לא רק שאין מנוס מלמידה ואימוץ של חידושים אלו, אלא שהם חיוניים להמשך זכות הקיום של הלשכה עצמה ומקצוע עריכת הדין ככלל.

נקיטת הצעדים המפורטים בקצרה ובראשי פרקים במכתב זה הינה חיונית על מנת להבטיח שהשירות המשפטי במדינת ישראל יתאים עצמו לרוח התקופה, הן בתוכן והן בצורה שבו הוא יונגש לציבור.

על פי סקר פנימי של משרד המשפטים, (שטרם פורסם לציבור, אך ממצאים ממנו הוזכרו בפודקאסט ["עושים משפט"](#), 85% מהישראלים נתקלים בבעיה משפטית במהלך תקופה של שנתיים (יחסית ל-49% בעולם) כאשר 75% מהבעיות המשפטיות נזנחות ואינן באות לידי פתרון.

מכאן עולה כי ישנה דרישה גבוהה בביקושים לשירות משפטי בישראל. השינויים מצד הביקוש מחד, וההזדמנות לשינוי מצד ההיצע, מאידך, מחייבים את לשכת עורכי הדין בישראל לנקוט צעדים בוני אמון כלפי ציבור עורכי הדין וכלפי הציבור כולו. צעדים אלו יבטיחו שהשירות המשפטי יהיה נגיש לכל אזרח בישראל, באופן איכותי יותר, מהיר יותר, זול יותר ונגיש יותר.

כבר כעת יצויין כי בעקבות מגפת הקורונה, מערכת המשפט בישראל, ועמה הלשכה, נאלצה ללכת כברת דרך מסוימת בכל הנוגע לאימוץ טכנולוגיה, למשל בהיתר לבצע אימות תצהיר בשיחת וידאו מרחוק. היתר זה מבורך, והרחיב בעשרות אחוזים את נגישות הציבור לצדק, את אוכלוסיית הנהנים, וקיצר באופן משמעותי זמנים קריטיים בתהליך המשפטי, אך בכך לא די.

התכנית המוצעת כוללת שורה של צעדים שנועדו לתמרץ עורכי דין לאמץ טכנולוגיות, ליזום פתרונות טכנולוגיים ואף להקים שותפויות טכנולוגיות. בין הצעדים הנדרשים: הקמת תת ועדה בתוך הלשכה לבחינת כלים טכנולוגיים לקראת אימוץ, לבחינת אתגרים המשפטיים העשויים להיות כרוכים בשימוש בכלי טכנולוגיה בשירות עורכי הדין ומערכת המשפט, איתור והצעת שינויים רגולטוריים נדרשים והקמת תכנית הכשרה לעורכי דין ולצוותים משפטיים שתעודד שימוש בכלים טכנולוגיים. במקביל לאמור יהיה צורך בשינוי רגולטורי שיסיר חסמי הענקה יעוץ משפטי על ידי מי שאינו עורך דין (על מנת לאפשר ליזמים טכנולוגיים לפתח ולאמן כלי ליגלטק) ושינוי רגולטורי שיסיר חסמי שימוש בטכנולוגיה על ידי עורכי דין. הכל כפי שיפורט להלן.

1. מבוא – מהי JustLaw, ומה הערכים אותם היא מקדמת?

עמותת JustLaw Israel חרטה על דגלה קידום שימוש בטכנולוגיה משפטית על מנת להגביר נגישות לצדק בישראל.

הגברת נגישות לצדק הינה אחד מ"יעדי פיתוח בר קיימא" של ארגון האו"ם (SDG): עקרון מספר 16 של הארגון קורא ל"קידום חברות מכילות לפיתוח בר קיימא, אפשרות גישה לצדק לכל ובניית מוסדות אפקטיביים, אחראים ומכילים בכל הרמות".

לשם כך, העמותה מקדמת יצירת גשר בין רשויות המדינה, שחקנים רלוונטיים במגזר הציבורי, בתעשייה, בתחום השקעות האימפקט, באקדמיה ובמגזר השלישי שמקדמים שימוש בטכנולוגיה על מנת להגביר נגישות לצדק.

בנוסף, העמותה הקימה ומלווה קהילה המעודדת את חבריה, עורכי דין, עובדים סוציאליים ואנשי טכנולוגיה, ליצור חיבורים זה עם זה, ללמוד ולהתעדכן בחידושים טכנולוגיים ומשפטיים ובאמצעות כך לקדם התפתחויות אלו ולהיות חלק מהם.

הפעילות המרכזית של העמותה מתמקדת בייעוץ וליווי יזמים המפתחים טכנולוגיות משפטיות מתקדמות למטרות חברתיות, ובפרט לטובת הגברת נגישות לצדק (LegalTech ו-JusticeTech), במטרה לסייע להם בשלבי הרעיון, מחקר שוק, מחקר לקוחות, בניית מודל עסקי, וחיבור למשקיעים רלוונטיים. העמותה אף נמצאת בשלבי פיתוח של כלי JusticeTech, בשיתוף פעולה עם בית התוכנה של מכללת ספיר, לשם הוכחת ההיתכנות של הצורך והתועלת של הנגשת כלים כאלה לציבור.

במישור הציבורי, יצרה העמותה ערוצי תקשורת ישירים לכמה ממשרדי הממשלה, ופועלת מולם לשם קידום נגישות לצדק מצידם. בין השאר מקדמת העמותה הנגשת מאגרי מידע בארגונים הממשלתיים לטובת חוקרי אקדמיה, יזמים טכנולוגיים והציבור בכללותו.

בעולם האקדמי, לעמותה קשרים עם חוקרים מובילים העובדים על הפיתוחים העתידיים שישפיעו על תחום השירותים המשפטיים (עיבוד שפה טבעית (NLP) משפטי בין היתר) בכלל והנגישות לצדק בפרט.

בזכות כלל הקשרים ורשת החיבורים הענפה שיצרה העמותה, חברה זוכים לחיבור מהיר ואיכותי לידע ומשאבים רלוונטיים הכל למען מטרת העל – הגברת הנגישות לצדק.

2. מה היא נגישות לצדק ומהם החסמים בפני נגישות זו?

"נגישות" משמעותה ביצוע פעולות באופן עצמאי, במינימום דרישה לעזרים נוספים תוך בחירה מבין מקסימום אפשרויות.

"צדק" מתייחס לכמה היבטים: הראשון הוא קבלת זכויות; השני קשור בבירור, מימוש, רישום זכות, הגשת תלונה, הסדרה חוקית מול המדינה; והשלישי נוגע לשירות משפטי על כלל שלביו: ייעוץ, ליווי וייצוג.

לאחר מחקר עומק שביצענו, זיהינו מספר חסמים מרכזיים לנגישות לצדק כיום בישראל:

1. היעדר מודעות (בין היתר לזכויות)
 2. פערי מידע
 3. היעדר הון חברתי
 4. היעדר משאבים
 5. סירבול ביורוקרטי מצד רשויות המדינה
 6. היעדר שיתוף פעולה בין הגורמים האחראים למימוש זכויות בישראל
 7. עיכוב המערכת המשפטית באימוץ והטמעה של פתרונות "ליגלטק" ו"ג'יסטיסטק"
- במכתב זה נבקש להתמקד בחסם האחרון שהוצג לעיל, שלטעמנו, שימוש בו יסייע לצמצום יתר החסמים לנגישות לצדק בישראל.

3. כיצד השינויים המוצעים יסייעו לעורכי הדין ולמערכת המשפט לתת שירות טוב יותר לקהל רב יותר?

3.1. **הגברת יעילות:** בעבודת המשפטית יש היבטים רפטיביים וסיזיפיים רבים שצורכים שיעור גבוה מזמנם של עורכי הדין. הטכנולוגיה נועדה לייצר פתרונות אשר מגבירים ערך על חשבון כמות, או בלועזית *more value, less volume*. לטכנולוגיה פוטנציאל להעניק לעורך הדין חווית עבודה ממוקדת בפעולות אשר בהן יש לו כאדם, ערך מוסף על המכונה. לעומת זאת, כל עבודה שמכונה פשוטה או AI יכולים לבצע, יחסך מעורך הדין. עבודה בצורה כזו תצמצם שחיקה של עורך הדין, תגביר את רמת האיכות, הדיוק והמהירות של עבודתו, תגביר את שביעות רצון הלקוח ותאפשר למספר רב יותר של לקוחות לקבל שירות מהיר ואיכותי.

3.2. **הגדלת קהל הלקוחות:** מתן אפשרות לספקי טכנולוגיה לספק שירותים משפטיים עשויה להגביר את התחרות בשוק המשפטי, להוביל לשירותים טובים יותר עבור יחידים ועסקים, להורדת עלויות לצרכנים ומכאן - להרחבת קהל הלקוחות.

3.3. **מתן מענה לעומס על עורכי הדין ומערכת המשפט:** השוק המשפטי משתנה ואוכלוסיית הנזקקים לשירות משפטי גדלה מיום ליום (רק מיעוט מהם פונים כיום לעורכי דין). מתן אפשרות לספקי טכנולוגיה לספק שירותים משפטיים מותאמים בשיתוף עם עורכי הדין ובתי המשפט, יסייע לעורכי הדין ולבתי המשפט לצמצם עומס מיותר, לענות על הביקוש לשירותים משפטיים ולספק שירות מהיר ויעיל.

4. כיצד השינויים המוצעים יגבירו נגישות לצדק?

שימוש בטכנולוגיה ככלי עזר למתן שירותים משפטיים (לרבות בהליך השיפוט) יסייע להגברת נגישות לצדק, בעקב בשל ייעול העבודה והשלמת התהליך המשפטי במהירות. לא בכדי מקובלת האמרה כי justice delayed is justice denied באופן שווה הן במשפט האזרחי והן במשפט הפלילי. באשר למשפט האזרחי, נקבע כבר בסעיף 16 לאמנה האירופית להגנה על זכויות אנוש וחירויות יסוד משנת 1950 כי הזכות להליך מהיר היא זכות חוקתית. כדלקמן:

“In the establishment of his civil rights and obligations [...] everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial court established by law[...].”

השינויים המוצעים יגבירו נגישות לצדק גם בשל התוצאות הבאות:

- 4.1. עלויות נמוכות יותר
- 4.2. זמינות מוגברת
- 4.3. פישוט תהליכים משפטיים מורכבים
- 4.4. תקשורת עו"ד-לקוח משופרת
- 4.5. ייעול ההליך המשפטי על ידי אוטומציה של תהליכים חוזרים
- 4.6. גישה עצמאית למידע משפטי

5. השינוי המוצע

כאמור, התכנית המוצעת נועדה לתמרץ עורכי דין לקראת אימוץ טכנולוגיות, ליזום פתרונות טכנולוגיים ואף להקים שותפויות טכנולוגיות.

הצעדים המוצעים:

1. הקמת תת ועדה בתוך הלשכה לבחינת כלים טכנולוגיים לקראת אימוצם על ידי קהל עורכי הדין. ועדה זו גם תעסוק בבחינה ופיקוח על השימוש בטכנולוגיה על ידי עורכי דין, ויודא כי נעשה בה שימוש בהתאם לחוקים ולתקנות.
2. הקמת תת ועדה שתדון באתגרים המשפטיים שהכנסת חלק מהכלים הטכנולוגיים תייצר. ועדה זו תייצר קווים מנחים וסטנדרטים לשימוש בטכנולוגיה, ובראשן בבינה מלאכותית ולמידת מכונה במתן שירותים משפטיים, כדי להבטיח שימוש אתי וחוקי בכלים אלה.
3. הקמת כוח משימה לאיתור והצעת שינויים רגולטוריים נדרשים, ביניהם שינוי רגולטורי שיסיר חסמי הענקת יעוץ משפטי על ידי מי שאינו עורך דין ושינוי רגולטורי שיסיר חסמי שימוש בטכנולוגיה על ידי עורכי דין.
- חשוב לציין כי לשם יישום מלא של הרפורמה המוצעת, אין מנוס מקידום שינויים רגולטוריים, לרבות שינוי בחוקי לשכת עורכי הדין, כגון הרחבת פרשנות הוראת "ייחוד גבול המקצוע" על פי סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין תשכ"א-1961, כך שלעורכי הדין יתאפשר (ואף תחול עליהם חובה במקרים מסויימים) לבצע שימוש רחב יותר בטכנולוגיה במסגרת מתן שירות משפטי, וכן ליזמים טכנולוגיים שאינם משפטנים לתאפשר חבירה לעורכי דין על מנת לפתח כלים טכנולוגיים מעמיקים המציעים פתרונות בעולם השירות המשפטי (למשל על פי הוראות כללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), תשמ"ו-1986). בנוסף, מוצע לבחון כאמור הסרת חסמים רגולטוריים על מיכון ואוטומציה של שירותים משפטיים רפטיביים וטכניים במהותם, כגון שימוש בחתימות אלקטרוניות, תיוק אלקטרוני וניהול מסמכים מקוון בהליכים משפטיים, שימוש בבינה מלאכותית ולמידת מכונה בבחינת חוזים, הכנת כתבי בי-דין, מחקר וניתוח משפטי וכדומה.
- מטרת שינויים אלה היא להבטיח כי שימוש בטכנולוגיה לשם מתן שירותים משפטיים יתבצע בצורה אתית ואחראית (תוך אפשרות לבניית סביבת בדיקה מבוקרת לשינויים המוצעים - "ארגז חול", כפי הנהוג במקרים דומים בעולם, על מנת לבחון כי השפעת השינויים היא אכן חיובית ואינה גורמת לנזקי משנה בלתי רצויים), וכי זכויות עורכי הדין ולקוחות השירות המשפטי יובטחו.
4. הקמת תכנית הכשרה לעורכי דין ולצוותים משפטיים שתעודד שימוש בכלים טכנולוגיים ותגביר בקיאות בשימוש בכלים וטכנולוגיות בעבודה.
5. שיתוף פעולה עם גופי משפט במדינות אחרות כדי לשתף שיטות עבודה מומלצות (Best practices) ולמידה מהניסיון שלהם בשילוב טכנולוגיה במקצוע המשפטי.
6. עידוד פיתוח יזמות משפטית באמצעות בניית חממה והענקת משאבים (אקסלרטור או sandbox) שיעזרו להם לצמוח, להתבסס על בעיות וצרכים אמיתיים, להכיר את השדה, ולפתח קשרים רלוונטיים.

6. סיכום

אנו עדים היום למהפכה רחבת היקף בה שימוש בטכנולוגיה חדשה משבש תעשיות שלמות (disruptive industries). בין היתר, משפיעה מהפכה זו על עולם השירות המשפטי כפי שהוא מוכר לנו כיום. לטעמנו, על לשכת עורכי הדין להוביל את עורכי הדין להסתגלות לשינויים אלו כדי לשפר את המקצוע, להפוך אותו לאטרקטיבי עבור סטודנטים, לשפר את המוצר המשפטי, לשמור על רלוונטיות וכן על מנת לסייע להגברת הנגישות לצדק בישראל.

למרות החששות (המוגזמים להערכתנו) בדבר החלפת עורכי דין ברובוטים ואובדן המקצוע, לדעתנו, שימוש מושכל ונכון בפיתוחים טכנולוגיים חדשים יכול ליצור הזדמנויות חדשות עבור עורכי דין: עורכי דין, שופטים ומשרדי ממשלה יהיו מסוגלים לספק שירות מדויק יותר, מהיר יותר, יעיל יותר, וזול יותר, מה שיביא להגברה ניכרת בנגישות לצדק בישראל.

יחד עם הצעת עקרונות הרפורמה המפורטים לעיל, JustLaw Israel מציעה ליווי ותמיכה ללשכת עורכי הדין בתהליכי החשיבה, האימוץ והיישום של רפורמה זו.

אנו מקווים כי הצעה זו תהווה פתח לשיתוף פעולה פורה וחיוני בין הצדדים, ויהווה צעד משמעותי לטובת הגברת הנגישות לצדק בישראל.

בברכת חברים,

בת-חן שלזינגר, עו"ד, מנכ"לית העמותה

עומר ברנדס, עו"ד, מנהל תפעול העמותה

עמוס ישראל פליסהאור, ד"ר, חבר ועדת היגוי העמותה

שרית שמר שליבוביץ, עו"ד, חברת ועדת היגוי העמותה

עידו בר-גיל, עו"ד, חבר ועדת היגוי העמותה

יעל הבסי, עו"ד, חברת ועדת היגוי העמותה